

України від 11 квітня 2023 року № 3050-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3050-20#Text> (дата звернення 27.11.2025).

5. Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/906338.html> (дата звернення 27.11.2025).

УДК 338.43:631.1](477)

ГЛОБАЛЬНІ СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ У ПРОДОВОЛЬЧИХ ЛАНЦЮГАХ: ВПЛИВ НА СТІЙКІСТЬ ТА БЕЗПЕКУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

Дідур К. М.

кандидат економічних наук, доцент,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
м. Дніпро, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8489-0308>

Глобальні трансформації у продовольчих ланцюгах, посилені геополітичними ризиками та змінами кліматичних і економічних умов, визначають нові виміри національної продовольчої безпеки. Український аграрний сектор, зосереджений на виробництві зернових, олійних та інших стратегічних культур, зберігає критичне значення для світового ринку, формуючи значну частину продовольчих потоків до країн Європи, Північної Африки та Близького Сходу. Військова агресія проти України виступила каталізатором глибоких структурних змін у внутрішніх та експортних ланцюгах постачання, що вплинули на виробничу ефективність, логістичні механізми, фінансову стійкість агропідприємств та рівень продовольчої доступності населення.

В умовах сучасних викликів українська продовольча система опинилася перед необхідністю адаптації до одночасного впливу численних факторів: руйнування інфраструктури, блокування портових коридорів, зростання собівартості виробництва, дефіциту трудових ресурсів та обмежених інвестиційних можливостей. Названі процеси формують складну проблему забезпечення стійкості та національної безпеки аграрного сектору, оскільки від ефективності управління виробничими, логістичними та фінансовими ресурсами безпосередньо залежить здатність країни підтримувати внутрішню продовольчу доступність та експортний потенціал.

Проблема дослідження полягає у визначенні механізмів підвищення стійкості національних продовольчих систем у складних умовах зовнішніх та внутрішніх шоків. Особливу увагу необхідно приділити аналізу впливу структурних змін у виробництві, логістиці, цифровізації та інституційній підтримці на ефективність агропідприємств та здатність держави гарантувати продовольчу безпеку. Водночас актуальним є питання оптимального використання ресурсів, модернізації інфраструктури та розробки стратегій, здатних мінімізувати ризики дефіциту та соціальної напруженості у громадах.

З початку 2022 року аграрна географія країни зазнала докорінних змін. Регіони, що традиційно забезпечували значну частку виробництва, були частково або повністю виведені з економічного обороту через руйнування інфраструктури та мінування земель. Виробничі ресурси перемістилися у центральні та західні області, що призвело до концентрації аграрного виробництва на обмежених територіях та посилило регіональні дисбаланси у використанні транспорту й зберіганні продукції. Зростання собівартості вирощування культур, що зумовлене підвищенням цін на пальне, добрива, насіння та страхівку ризиків, створило додатковий бар'єр для інвестицій у модернізацію технологічних процесів. Фермери змушені були переорієнтувати ресурси на підтримку безперервності виробничого циклу, що значно вплинуло на інноваційну складову аграрного сектору.

Перебудова логістики стала ключовим фактором адаптації української економіки до нових умов. Чорноморські порти, які раніше забезпечували основний обсяг експортних потоків, були частково заблоковані, що змусило агровиробників і державу розвивати альтернативні сухопутні коридори через Польщу, Румунію, Словаччину та Угорщину. Складність таких маршрутів зумовлює не лише підвищені витрати на транспортування та тривалість доставки, а й необхідність значних інвестицій у залізничну інфраструктуру, будівництво перевантажувальних терміналів та логістичних хабів. Річкові шляхи, зокрема через Дунай, виступають додатковим інструментом експорту, проте їхні обмежені пропускні можливості й сезонність накладають значні операційні обмеження [4].

Попри значні логістичні та виробничі виклики, Україна зберегла високий рівень експорту. У 2023/2024 маркетинговому році було поставлено на зовнішні ринки 57,5 млн тонн зерна та олійних культур, включно з 18,4 млн тонн пшениці при виробництві 22 млн тонн, 29,3 млн тонн кукурудзи з врожаю 29,6 млн тонн, 2,5 млн тонн ячменю при виробництві 5,8 млн, 3 млн тонн сої з валового збору 4,9 млн і 3,7 млн тонн ріпаку при врожайності 4,5 млн тонн. Дані зовнішньої торгівлі України демонструють здатність українського аграрного сектору підтримувати значні експортні потоки та залишатися стратегічним учасником глобального продовольчого ринку, незважаючи на масштабні зовнішні шоки.

Внутрішня економіка України зазнає значного тиску через нестабільність цін на агропродукцію та зростання логістичних витрат, які впливають на маржинальність виробництва. За даними Держстату, у 2023 році собівартість тонни зернових культур збільшилася на 18-22 % порівняно з попереднім роком, що пов'язано з подорожчанням пального, добрив та насіння, а також із витратами на страхування ризиків у зонах підвищеної небезпеки. Зростання цін на транспортні послуги через переорієнтацію експорту на сухопутні та річкові маршрути підвищує логістичні витрати на 15-20 %, що прямо позначається на прибутковості господарств [1].

Малі та середні агропідприємства відчувають обмежені можливості для модернізації виробництва та впровадження цифрових технологій через брак фінансування та складність доступу до кредитних ресурсів. Відсутність капіталу перешкоджає оновленню техніки, закупівлі сучасного обладнання для зберігання та переробки, а також реалізації автоматизованих систем моніторингу посівів. У той же час великі агрохолдинги, які мають більші фінансові резерви, значно швидше інтегрують цифрові платформи для прогнозування врожайності, оптимізації логістики та управління ризиками.

Невизначеність щодо перспектив аграрного ринку зумовлює високі ставки страхування виробничих ризиків, що ще більше обтяжує фінансову спроможність підприємств. За оцінками страховиків, середня премія за ризики воєнних та логістичних втрат у 2023 році зросла на 35-40 % порівняно з довоєнним рівнем, що фактично обмежує доступність страхових продуктів для малого та середнього бізнесу. Така фінансова напруга стримує розвиток інноваційних проєктів, які є критично важливими для підвищення стійкості аграрних ланцюгів до зовнішніх шоків, зокрема коливань ринкових цін, змін клімату та логістичних обмежень.

Дисбаланси на ринку праці аграрного сектора створюють суттєві ризики для стабільності виробництва та ефективності агропідприємств. Втрата значної частини трудових ресурсів через мобілізацію, внутрішню міграцію та залучення до оборонних потреб призвела до дефіциту кваліфікованих працівників у багатьох регіонах, особливо у східних і прифронтових областях. У відповідь агропідприємства інтегрують механізовані та автоматизовані системи обробки земель, високоточну техніку для посіву, догляду за культурами та збору врожаю, а також цифрові технології для моніторингу стану посівів і прогнозування врожайності.

Ефективне використання таких систем вимагає інвестицій у цифрові платформи, супутникові та сенсорні системи дистанційного моніторингу, а також аналітичні моделі для прогнозування врожайності, які враховують стан ґрунтів, погодні коливання та потенційні ризики шкідників і хвороб. Дрони та сенсорні мережі дозволяють визначати рівень вологості ґрунту та стан посівів у реальному часі, а алгоритми прогнозування оптимізують строки і маршрути збирання продукції, мінімізуючи втрати та підвищуючи ефективність логістичних операцій.

Впровадження таких технологій забезпечує підвищення продуктивності, скорочення простоїв техніки та зниження залежності виробництва від дефіциту робочої сили. Аналітичні дослідження свідчать, що цифровізація та автоматизація здатні зменшити втрати врожаю на 10-15 % та підвищити ефективність використання техніки на 20-25 %, що критично для підтримки стійкості аграрних ланцюгів у умовах військової та економічної нестабільності [3].

Відповідь на структурні виклики аграрного сектору передбачає масштабну реконструкцію та модернізацію як виробничої, так і логістичної інфраструктури. Розширення залізничних маршрутів, модернізація перевантажувальних терміналів і розвиток дунайських портів дозволяють підвищити пропускну спроможність на 25-30 % порівняно з довоєнними показниками, одночасно зменшуючи залежність від обмежених морських каналів. Створення логістичних хабів у прикордонних регіонах забезпечує більш оперативне перевантаження та відвантаження зерна та олійних культур, зменшуючи черги на кордонах і скорочуючи час доставки до країн-імпортерів. Надійність енергопостачання стає критичною для функціонування ключових об'єктів – елеваторів, сушарок та переробних підприємств, адже навіть короткострокові перебої призводять до значних втрат продукції та фінансових збитків.

Інституційні заходи виступають механізмом стабілізації виробничих і логістичних процесів. Спрощення митних процедур і стандартизація транскордонного транспорту дозволяють зменшити бюрократичні бар'єри та підвищують пропускну спроможність кордонів. Розвиток страхових продуктів для агровиробників, зокрема страхування від воєнних і логістичних ризиків, знижує фінансову невизначеність і стимулює інвестиції у модернізацію технологій. Підтримка фермерських господарств через фінансові програми та грантові механізми сприяє відновленню виробничого потенціалу і збереженню зайнятості у сільській місцевості [2].

Внутрішня продовольча безпека України потребує не лише підтримки логістики, а й диверсифікації виробництва, формування стратегічних запасів, розвитку переробної індустрії та стимулювання локального виробництва харчових продуктів, що дозволяє зменшити залежність від зовнішніх поставок і забезпечити доступність продуктів харчування у регіонах із пошкодженою інфраструктурою. Гнучкі та регіоналізовані продовольчі ланцюги підвищують адаптивність економіки до зовнішніх шоків, скорочують ризики дефіциту та знижують соціальну напруженість у громадах.

Український досвід демонструє, що інтегровані підходи, які поєднують технологічну модернізацію, відновлення критичної інфраструктури та інституційну гнучкість, дозволяють не лише підтримувати високий експортний потенціал, а й забезпечують макроекономічну стабільність. Довгострокова стійкість продовольчої системи формується через стратегічні інвестиції у залізничні та портові об'єкти, розвиток цифрових платформ для управління виробництвом і логістикою, міжнародне співробітництво та створення механізмів страхування ризиків.

У контексті тривалої геополітичної та економічної нестабільності формування адаптивної моделі продовольчих ланцюгів стає вирішальним чинником національної та глобальної продовольчої безпеки. Оптимізація внутрішніх ресурсів, модернізація логістики, впровадження технологічних рішень та інституційна підтримка дозволяють Україні зберігати виробничий потенціал, забезпечувати стабільні експортні потоки, підвищувати ефективність аграрного сектору і мінімізувати ризики соціально-економічної нестабільності, закладаючи фундамент для довгострокової продовольчої стійкості.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. Статистичний щорічник України 2023. Київ. Держстат. 2023. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/statystychnyy-shchorichnyk-ukrayiny-2023> (дата звернення 12.11.2025).
2. Namulczuk M., Pawlak K., Stefańczyk J., Gołębiewski J. Agri-food supply and retail food prices during the Russia–Ukraine conflict's early stage: Implications for food security. *Agriculture*. 2023. Vol. 13. No. 11. URL: <https://doi.org/10.3390/agriculture13112154> (дата звернення 12.11.2025).

3. Neik T. X., Siddique K. H. M., Mayes S., Edwards D., Batley J., Mabhaudhi T., Song B. K., Massawe F. Diversifying agrifood systems to ensure global food security following the Russia–Ukraine crisis. *Frontiers in Sustainable Food Systems*. 2023. Vol. 7. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fsufs.2023.1124640/full> (дата звернення 12.11.2025).
4. Sarwar D., Rye S. The impact of the Russia-Ukraine war on global supply chains: a systematic literature review. *Frontiers in Sustainable Food Systems*. 2025. Vol. 9. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fsufs.2025.1648918/full> (дата звернення 12.11.2025).

УДК 339.5:339.9

ВИКЛИКИ ДЛЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ З ЄС УНАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ 2022 РОКУ

Домарацька Д. Я.

здобувачка освітнього ступеня бакалавра,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-4391-4730>

Лежетьокова В. Г.

кандидат економічних наук, доцент,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4253-6885>

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року значно ускладнило торговельні процеси України з ЄС. Такі виклики як блокада портів, руйнування логістичної інфраструктури та зростання витрат на транспорт обмежили експортні можливості, перекривши основні маршрути. Руйнування ключових галузей, зокрема металургійної, машинобудівної, хімічної й енергетичної, скоротило обсяги виробництва продукції з високою доданою вартістю, на фоні чого частка аграрної сировини в експорті значно зросла. Проблеми в ключових галузях ускладнюють модернізацію виробництва та відповідність стандартам ЄС, стримуючи інтеграцію українських товарів на європейський ринок.

Перш за все, важливим викликом для торговельно-економічного співробітництва України та ЄС під час воєнного стану стало порушення звичних логістичних шляхів. До початку повномасштабної війни приблизно 75 % зовнішнього українського товарообігу здійснювалося морськими шляхами, але на кінець 2022 року цей показник знизився до 54 % [1]. Причиною слугувало блокування українських портів, через що основний обсяг поставок довелося перенаправити на сухопутні шляхи. У цій ситуації, досить важливу роль відіграла ініціатива “Solidarity Lanes” [2], що є спільним проектом України та ЄС, створеним для знаходження безпечних маршрутів для експорту та імпорту під час війни. Завдяки їй у 2023 році обсяги перевезень досягли близько 4 млн тонн на місяць, що у 2,5 рази перевищувало початкові технічні можливості цих коридорів [3].

Російсько-українське вторгнення значно вплинуло на українську промисловість, змінивши структуру експортної продукції з України до ЄС. Багато ключових галузей зазнали значних руйнувань, через що знизилися обсяги постачань. Наприклад, виробництво сталі у 2022 році впало на 62% порівняно з 2021 роком, обсяги машинобудівної продукції скоротилися на 43%, а хімічних продуктів – на 63%. Водночас експорт аграрної сировини до ЄС зріс, зокрема у 2022 році він сягнув 60 млн тонн. Цей показник майже вдвічі нижчий за